

УДК 81'1
ББК 81.2-3

СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ КОНЦЕПТ, ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ У КОГНІТИВНОМУ ТЕРМІНОЗНАВСТВІ

САДОВНИКОВА Г. В.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

У статті проаналізовано співвідношення категорій “концепт”, “значення” і “поняття” з позицій когнітивного термінознавства. Виявлено два напрями розуміння дослідниками цих явищ у кореляції з феноменом терміна: диференційований та інтегрований. Основну увагу приділено з’ясуванню відношень між концептом і поняттям, насамперед, як цілого і частини, а також засобам їх вербалізації. Представлено модель співвідношення категорій “концепт”, “значення” і “поняття”, релевантну сучасному розумінню терміна як носія когнітивної інформації.

Ключові слова: концепт, поняття, значення, термін, когнітивне термінознавство.

The paper deals with correlation of terms “concept”, “notion” and “meaning” in cognitive study of terminology. The research concludes that there are two main approaches in understanding these phenomena in connection with a term by modern scientists: differentiated and integrated. The focus is made on the analysis of “the unit and its part” type correspondence between “concept” and “notion”, as well as on the means of their representation in language. The correlation scheme “concept – notion – meaning” was made. This scheme is relevant to an up-to-date understanding of a term as a cognitive phenomenon.

Key words: concept, notion, meaning, term, cognitive study of terminology.

У період домінування когнітивної лінгвістики термінологічні дослідження набули нового вектору розвитку, де термін розуміється як динамічне утворення, що слугує засобом вербалізації наукового (спеціального) концепту (О. І. Голованова [7], В. М. Лейчик [20], З. Д. Попова [29] та ін.). Людина категоризує навколишню дійсність, трансформуючи її у систему концептуальних понять, які завдяки когнітивним функціям мови актуалізуються, окрім іншого, у термінах. Визначення В. М. Лейчиком терміносистеми як “структури, що відображає концептуальні структури знання про світ, дії над якими здійснюються в когнітивній системі людини у процесі сприйняття та породження мовлення”, підтверджує думку про те, що терміносистеми, які номінують окремі галузі, організовані за моделлю фрейма, який відображає знання про цю галузь і представляє її в організованій структурі [20, с. 113]. Відтак, терміни становлять елементарні когнітивно-інформаційні моделі, які містять інформацію про певний об’єкт чи явище.

При цьому доцільно припустити, що на сучасному етапі розвитку термінологічних студій поняття “концепт” є головним інструментом опису тієї чи іншої професійної лексики. На сьогодні будь-яка спроба осягнути сутність концепту призводить до усвідомлення факту існування цілої низки суміжних понять і їх позначень. Відомо, що такі наукові феномени, як “концепт”, “поняття” і “значення” у реальному текстовому вживанні часто функціонують як синоніми, замінюючи один одного для уникнення монотонного повтору [7, с. 14]. З огляду на це можемо говорити про об’єктивну необхідність уточнення тих відношень, які встановлені між цими категоріями. Насамперед, спробуємо проаналізувати їх співвідношення у такому ланцюжку діад: “концепт – поняття”, “концепт – значення” та їхній зв’язок з терміном.

Мета статті – з’ясувати характер співвідношення категорій концепт, поняття і значення в когнітивному термінознавстві.

Завдання:

- проаналізувати позиції дослідників щодо отождошення та розрізнення категорій “концепт”, “значення” і “поняття”;
- з’ясувати зв’язок між концептом і поняттям як цілого та частини;
- представити модель співвідношення категорій “концепт”, “значення” та “поняття”, релевантну сучасному розумінню терміна як носія когнітивної інформації.

На думку А. А. Залевської, під час розгляду проблеми термінологічної диференціації необхідно враховувати, що “концепт, поняття і значення – це сутності, які не підлягають безпосередньому спостереженню. Тому, обговорюючи будь-яку з цих сутностей, важливо пам’ятати, що ми співвідносимо всього лише наші гіпотези щодо того, чим, на наш погляд, можуть бути або не бути концепти, поняття, значення” [11, с. 36].

Аналіз лінгвістичної літератури, де висвітлюється питання співвідношення категорій “термін” з категоріями “концепт”, “поняття” і “значення” свідчить про існування двох головних підходів: диференційованого та інтегрованого.

Представники *диференційованого підходу* (П. Абеляр, М. Ф. Алефіренко, Е. К. Войшвило, В. І. Карасик, Л. Л. Кутіна, В. А. Маслова, С. Н. Плотнікова, Г. Г. Слишкін, Л. О. Чернейко) стверджують, що концепт і поняття співвідносяться як ціле та його частина. Дослідивши позиції вищезазначених учених, ми визначили ті положення, які, на їх думку, є базовими для концепту в когнітивному термінознавстві і відокремлюють його від поняття:

1. Концепт – глобальна одиниця розумової діяльності, яка належить до світу свідомості і служить засобом збереження інформації та її обміну. Поняття ж належить до світу мови.

2. На відміну від поняття, концепт немає чітких меж, він динамічний і перебуває в постійному русі.

3. Якщо поняття вербалізується повністю і виражено в дефініції терміна, то концепт вербалізується лише частково, бо лексичні засоби здатні передати частину концептуальних властивостей [1; 5; 13; 15; 17; 22; 24; 28; 33].

Цитуючи С. С. Неретину, “думку про співвідношення концепту і поняття як цілого та частини знаходимо ще у працях засновника концептуалізму П’єра Абеляра”. Згідно з його позицією, концепт ширший за поняття, оскільки він не зводиться до форм розуму, до суто логічних категорій. Сфера його проявів різноманітніша: вона включає емоції, інтуїцію, афекти, почуття і т. ін. [24, с. 63, 85, 118–120; 25, с. 24]. Таким чином, концепт інкорпорує поняття як один зі своїх рівнів.

Таке розуміння цього питання простежується і в роботах В. І. Карасика і Г. Г. Слишкіна, які вважають, що поняття є одним зі структурних компонентів концепту [13, с. 77–78]. В. А. Маслова, як і ці дослідники, зазначає: “якщо поняття – це сукупність пізнаних суттєвих ознак об’єкта, то концепт – ментальне національно-специфічне утворення, планом змісту якого є вся сукупність знань про цей об’єкт, а планом вираження – сукупність мовних засобів (лексичних, фразеологічних, пареміологічних та ін.)” [22, с. 27]. Поняття, на думку М. Ф. Алефіренка, утворює найбільш стабільний шар (змістове ядро) концепту, що представляє узагальнене абстраговане знання, загальне для всього етномовному колективу [1, с. 54–55]. А це підтверджує той факт, що концепт ширший за поняття, оскільки “охоплює весь зміст слова [...], яке відбиває уявлення носіїв певної культури про характер явища, що стоїть за словом, з усіма асоціативними зв’язками” [33, с. 287–288].

Як зазначає А. В. Кравченко, посилаючись на В. З. Дем’янова, поняття – це “те, про що люди домовляються. Їх люди конструюють для того, щоб “мати спільну мову” при обговоренні проблем. Концепти ж, навпаки, існують самі по собі, їх люди реконструюють. Іноді референти концепту і поняття збігаються” [15, с. 148].

Розглядаючи проблему диференціації концепту і поняття, дослідники виділяють такі характерні особливості. Так, характерною властивістю класичного поняття, за Є. К. Войшвилло, є його принципова позаобразність, “раціональність” [5, с. 98], оскільки поняття містить лише суттєві характеристики об’єкта [14, с. 129]. Тимчасом “концепт” на відміну від “поняття” включає в себе не тільки описово-класифікаційні, а й чуттєво-вольові й образно-емпіричні характеристики. Концепти не тільки мисляться, а й переживаються [там само, с. 115].

Покликаючись на С. Г. Воркачова, зазначимо, що концепт і поняття протиставляються за ступенем абстрактності свого змісту [6, с. 13]. Автор уважає, що згаданий критерій позаобразності поняття має деякі суперечності: “[...] з числа понять виключаються так звані “загальні уявлення” (тобто абстракції середнього рівня (людина, дерево, птах та ін.), які схематично, за сукупністю якихось спільних рис можуть бути візуально представлені, про що навіть свідчить їх кваліфікація як “видів” (грец. *eidos*) того, що можна побачити. Таким чином, з числа понять виключається поняття за визначенням, тобто “думка, що відображає в узагальненій формі предмети й явища дійсності і зв’язки між ними за допомогою фіксації загальних і специфічних ознак” [там само, с. 14–15].

Одне з можливих рішень обговорюваної проблеми, на думку С. Г. Воркачова, було знайдено в середньовічній (XI–XII ст.) суперечці щодо природи та онтологічного статусу універсалій, які й донині в західноєвропейській парадигмі гуманітарних наук називаються концептами – “поняттями вищого ступеня абстракції (справедливість, свобода, благо, зло та ін.), що є однопорядковими із категоріями (як їх розумів Аристотель), які відправляють або до семантичних класів, що об’єднуються за родовою ознакою (рослина, тварина, меблі та ін.), або до гіпостазованих властивостей і відношень “абстрактних предметів” [6, с. 14–16]. Можливо, відповідь на це питання криється у розбіжностях між архетипним мисленням та конкретним мовленням. “Атрибуція позначувального до поняття заснована на загальному фонді знань, думок і особливостей світогляду архетипного носія мови. Ускладнення семантичного опису, більш детальна диференціація смислів відбувається вже на рівні концептів, які існують не стільки в колективній мовній свідомості, скільки, за С. М. Плотниковою, в свідомості певних мовних груп чи окремих індивідів” [28, с. 111]. Це твердження авторка ілюструє таким прикладом: мовленнєвий ужиток мовної одиниці *вода* може виходити за рамки відповідного поняття і співвідноситися з низкою концептів, зокрема з концептом “Інформація” (у цій роботі лише вода), “Гроші” (гроші попливли), “Ненависть” (розлилася ненависть річкою) і т. ін.” [там само, с. 111].

Така позиція узгоджується з висловлюванням Д. С. Лихачова про те, що концепти на відміну від понять є чимось на кшталт “послань”, які можуть по-різному сприйматися адресатами” [28, с. 112].

Опозицію напряду, розглянутому вище, становить *інтегрований підхід*, прихильники якого (А. П. Бабушкін [2], А. О. Худяков [32], Н. Ю. Шведова [34]) не диференціюють “концепт” і “поняття”, а швидше, навпаки, отожднюють їх і стверджують, що:

- 1) концепт – це поняття, виражене в мовній формі у терміні. Термін = поняття = концепт;
- 2) поняття і термін – це взаємозамінні синоніми, які використовуються вченими для позначення того ж самого феномена. До того ж “поняття” є застарілим у термінознавстві і витісняється з наукової лексики.

Так, на думку А. О. Худякова: “Концепти – [...] основна форма здійснення понятійного мислення [...]; понятійний інвентар” [32, с. 102].

А. П. Бабушкін говорить про витіснення з наукового вжитку одного з них, а саме: “поняття”. “На сьогодні мовознавці майже не оперують терміном “поняття” у його класичному сенсі і послуговуються розумовими структурами, іменованими концептами. “Концепт” є аналогом “поняття” [2, с. 14]. Н. Ю. Шведова аналогічно визначає концепт як “поняття, поійменоване мовою у вигляді лексичного значення слів” [34, с. 506].

Прихильники опозиційного спрямування не заперечують, що ключовою характеристикою поняття є відображення базових ознак об'єкта. За спостереженнями М. В. Піменової, Й. А. Стерніна, О. В. Кравченко, вивчення концептів, дійсно, починається з виділення їх характерних ознак, але цим воно не закінчується. По-перше, концепт об'єднує в собі всі ознаки, що існують для характеристики об'єкта в певному мовному колективі: базові, периферійні, універсальні, національно-специфічні й навіть індивідуально-особистісні; а, по-друге, всі ознаки, виявлені у процесі семантичного аналізу мовних одиниць і структур, що вербалізують концепт, не можуть дати уявлення про його дійсну будову як “оперативної одиниці свідомості” [15, с. 156], “оскільки світ думок ніколи не знаходить повного вираження в мовній системі” [31, с. 490].

Дослідивши різні погляди на співвідношення концепту і поняття, вважаємо за доцільне їх розмежовувати. На нашу думку, концепт і поняття близькі, але не тотожні. Поняття, як і концепт, є одиницею мислення. Проте, якщо в понятті розрізняють об'єм (сукупність предметів або явищ, які ним охоплюються) і зміст (сукупність об'єднаних у ньому ознак одного або декількох предметів чи явищ), то концепт охоплює лише зміст поняття, а також зміст слова, що співвідноситься з цим поняттям. Той набір уявлень, знань, асоціацій, переживань, який супроводжує те чи інше слово, і є концепт, який виражається цим словом [5, с. 92]. Поняття існує настільки, наскільки воно виражено в мовній формі. Концепт на відміну від поняття може включати в себе елементи, що не мають вербального вираження. Концептуальна інформація може бути представлена у вигляді образів, картинок, схем та ін. Отже, поняття є лише частиною концепту, оскільки під концептом розуміється те, що слугує для пояснення одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості, а також одиниць тієї інформаційної структури, яка відображає всі знання про об'єкт і весь досвід контакту людини з цим об'єктом. Характер відображення знань про навколишній світ зумовлений не тільки особистим досвідом індивіда, але й особливостями соціуму і культури, у яких людина сформувалася [4, с. 78–79; 16, с. 90].

Концепти виникають у процесі побудови інформації про об'єкти та їх властивості, причому ця інформація може включати як об'єктивні дані про об'єкти, так і припущення щодо їх якостей і властивостей. Таким чином, концепт на відміну від поняття відображає не просто суттєві ознаки об'єкта чи явища, достатні для розуміння його сутності, а всі ті ознаки, які в певному мовному колективі заповнюються знаннями про навколишній світ.

Концепти поділяються на прості і складні. Прості концепти – це елементи складних концептів, які репрезентовані в окремих словах, фразеологічних одиницях, граматичних формах, категоріях, синтаксичних структурах. Концепти також розрізняються за критерієм конкретності / абстрактності. Конкретні концепти відображають об'єкти та явища дійсності, що сприймаються органами чуття, тому їх легше розпізнавати та класифікувати. Абстрактні концепти (наприклад, концепти правові) найважче підлягають опису і класифікації [3, с. 26–27, 43]. Складний концепт – одиниця з певною, хоча і нежорсткою, структурою. Структура складного концепту має для людини вид гештальта. Гештальт – це структура, елементи якої не можуть існувати за межами цілого або загальне значення якої не може бути виведено зі значень її елементів. Гештальти організують думки, сприйняття, процеси пізнання, мову. Саме наявність гештальтів у свідомості людини дозволяє їй у більшості випадків практично миттєво віднести той чи інший об'єкт до тієї чи іншої категорії, ґрунтуючись на інтуїції і життєвому досвіді [3, с. 29–30; 19, с.106; 35, р. 284; 36, р. 31–33].

Розташування елементів концепту має індивідуальний характер. Можна припустити, що елементи концепту, які пов'язані терміном, більш упорядковані порівняно з елементами концепту, вираженого в слові загальнонародної мови, оскільки термін в ідеалі позбавлений індивідуального сприйняття внаслідок його чіткої дефініції. Однак процес наукового пізнання

може призвести не тільки до зміни об'єму і змісту відповідного поняття, а й до висунення на перший план тих чи інших його елементів. Це підтверджується наявністю декількох дефініцій одного й того ж терміна, що акцентують увагу на різних елементах поняття, яке вони позначають. Прикладом можуть служити дві дефініції окружності, наведені С. Є. Нікітіною, яка визначає коло “як замкнену криву, всі точки якої рівновіддалені від центру, і як лінію, утворену рухом циркуля навколо фіксованої точки” [26, с. 46].

Існує думка, що прості концепти представлені в семах, які можна виявити під час компонентного аналізу лексики. Зважаючи на можливість ототожнення простого концепту з семою, на наш погляд, необхідно уточнити співвідношення концепту і значення терміна. Питання щодо кореляції концепту і значення терміна є частиною проблеми співвідношення мовних і немовних знань, концептуальної і лексико-семантичної інформації.

Представники *диференційованого підходу* у когнітивному термінознавстві вважають неправомірним ототожнення концепту і значення. Дозволимо виділити ці тези, які об'єднують погляди вчених на це питання:

1. І концепт, і значення мають когнітивну природу, обидва є результатом відображення та пізнання світу свідомістю людини. Однак концепт і значення – продукти діяльності різних видів свідомості – концептуальної і мовної [3, с. 100].

2. Значення і концепт співвідносяться як комунікативно релевантна частина і ментальне ціле [28, с. 112].

3. Понятійна складова концепту виражається терміном. Поняття, яке описує термін, відображається в його дефініції. Значення терміна розкривається через семи, які входять до складу дефініції терміна [3; 5; 10; 17; 26].

4. Концепт – одиниця концептосфери, значення – одиниця семантичного простору мови [7, с. 76].

“Значення – це загальновідома та комунікативно релевантна частина концепту, яка виступає у вигляді сторони мовного знака в актах комунікації” [28, с. 112]. Для експлікації концепту потрібна звичайно велика кількість лексичних одиниць, а відтак, і багато значень.

Той факт, що значення слова не охоплює всього об'єму відповідного концепту, підкреслював свого часу В. фон Гумбольдт: “З невизначеного і безформного мислення слово вибирає певну кількість ознак, з'єднує їх, повідомляє їм за допомогою вибору звуків зв'язок з іншими спорідненими словами [...]” [9, с. 364]. У разі ототожнення концепту зі значенням “у семантичній структурі значення кожного слова слід виділяти індивідуальні компоненти значення, що зніме наявну (визнану всіма, канонізовану) відмінність між значенням і смислом” [3, с. 39]. М. Ф. Алефіренко вважає, що смисл є похідною категорією свідомості, яка об'єднує візуальні, тактильні, слухові, смакові, вербальні та інші можливі характеристики об'єкта, зафіксовані у свідомості індивіда [1, с. 133]. На наш погляд, таке визначення смислу можна віднести і до концепту. На думку Р. І. Павільоніса, процес концептуалізації об'єктів і явищ навколишньої дійсності полягає у “виділенні об'єкта з низки інших, створенні його ментального образу (сукупності знань, понять, уявлень про нього)” [27, с. 183]. А тому концепти можна визначити як “смисли, які складають когнітивно базисні думки і знання” [там само, с. 185].

Значення охоплює лише певний відрізок концепту, який виражається словом. Оскільки більшість слів багатозначні, то найчастіше всього один і той же мовний знак об'єднує безліч ознак одного концепту. Різні мовні колективи, закріплюючи за мовним знаком різний суспільний досвід контакту з тим чи іншим об'єктом або явищем дійсності, обирають для характеристики цього об'єкта чи явища лише деякі, актуальні з їх точки зору ознаки. Тому до значення слова можуть бути включені як ознаки, актуальні із загальнолюдської точки зору, що є наслідком спільності законів мислення, так і ознаки, культурно зумовлені. С. Є. Нікітіна розуміє значення як “концепт, пов'язаний знаком” [26, с. 70]. На зв'язок концепту і значення вказує і Ф. Унгер:

“семантичні структури – це лише частина концептуальних структур, та частина, яка має вербальне вираження” [36, р. 19]. Найважливіші концепти кодуються саме в мові. Деякі автори підкреслюють, що концепт не може бути повністю описаний, він може бути тільки реконструйований через своє мовне вираження та позамовні знання. Описуючи концепт, ми неодмінно зіткнемося з тією його частиною, яка належить до сфери особистих, часто невимовних переживань і відчуттів індивіда [35, р. 76].

Подібне бачення проблеми має місце в роботах М. М. Болдирева, який стверджує, що значення передає лише деяку частину наших знань про світ. Основний же об’єм цих знань “зберігається в нашій свідомості у вигляді різних розумових структур – концептів різного ступеня складності й абстрактності, до яких можуть включатися нові характеристики. Ці характеристики у свою чергу вимагатимуть нових форм вербалізації” [3, с. 125]

Інтегрований підхід також простежуємо в розумінні дослідниками концепту і значення. Й. Златєв, О. В. Кравченко, З. Д. Попова, Й. А. Стернін ототожнюють ці явища, вважаючи, що концепт і значення – це явища одного порядку, які мають експериментальну когнітивну природу.

Так, З. Д. Попова і Й. А. Стернін, стверджуючи, що прості концепти представлені в семах, обґрунтовують це тим, що всі семи, які входять до тлумачення слова, відображають частину знань про денотат. Отже, сема як мінімальний компонент значення також є мінімальним компонентом тієї смислової структури, яка відображає об’єкт або явище у свідомості індивіда (тобто є концептуальною ознакою). При цьому концептуальні ознаки нерівноправні й розрізняються за ступенем абстрактності: від ядерного, гранично конкретно-образного, до периферійного – високого ступеня абстракції [29, с. 17].

З. Д. Попова і Й. А. Стернін зазначають, що при розгляді відношень діади “концепт – значення” необхідно враховувати існування двох типів значень: значення, поданого в тлумачному словнику (лексикографічне), і значення, представленого в свідомості носія мови (психолінгвістичне) [29, с. 97]. Як пояснюють лінгвісти, психолінгвістичне значення набагато ширше й об’ємніше, ніж його лексикографічний варіант, який цілком включений у психологічно реальне значення.

Проблема опису лексикографічного і психологічно реального значення пов’язана з проблемою розмежування значення і смислу, яке має давню психологічну та психолінгвістичну традицію (концепція Л. С. Виготського та О. М. Леонтьєва). На думку В. І. Карасика, розглядаючи проблему співвідношення значення терміна і концепту з такого ракурсу, доречно також згадати О. О. Потебню, який розмежовував загальновідоме, “народне”, “найближче” значення слова і “дальне”, особистісне, що включає емоційні, чуттєві, науково-пізнавальні ознаки. Учений наполягав на тому, що мовознавці повинні вивчати найближче значення, яке відображає лінгвістичні уявлення того часу: досліджується те, що вербалізоване [13, с. 37]. Такої ж думки дотримується О. В. Кравченко, яка пише, що “значення мовних знаків має дослідницьку природу, оскільки виникає в результаті різних взаємодій організму з середовищем” [15, с. 155]. Під час контакту людини з середовищем активізується цілий ланцюжок рецепторів, що породжує “пучок” асоційованих між собою зорових, дотикових, нюхових та інших відчуттів, і до цих асоціацій у людини обов’язково приєднується слуховий образ слова. Таким чином, саме слово (точніше – значення мовного знака) служить засобом доступу до всього різноманіття відчуттів, переживань і сприйнятів людини в момент взаємодії з будь-яким об’єктом навколишнього середовища.

У подібному ключі проблема значення розглядається в роботах Й. Златєва, який стверджує, що “значення (З) є відношенням між організмом (О) і фізичним і культурним середовищем (С), яке визначається цінністю (Ц) цього середовища для організму” $Z = Ц(O, C)$ [12, с. 311]. Соціальна за природою система значень, засвоюючись, стає внутрішньою й починає відігравати роль набутої системи цінностей, що виступає посередником між організмом і середовищем, тобто є формою “семіотичного посередництва” [там само, с. 316].

Дослідивши співвідношення поняття, концепту і значення, ми дійшли висновку, що диференційний підхід більш релевантний на сучасному етапі розвитку когнітивного термінознавства. На нашу думку, доцільно розмежувати такі явища, як “концепт” і “поняття”. Виходячи з того, що “поняття” має вираження лише в мовній формі (а саме: в дефініції терміна) і містить допоміжні елементи його прояву, а “концепт” – це набір уявлень, знань, асоціацій та переживань у сфері професійної комунікації, який супроводжується цим терміном (словом), що є певним поняттям у мові професійної комунікації, ми обстоюємо правомірність розгляду “поняття” як складову частину “концепту”, що виражена у дефініції терміна. Ми також погоджуємося з думкою, що обидва явища: “концепт” і “значення” мають когнітивну природу; обидва є результатом відображення і пізнання дійсності свідомістю людини. Однак, значення і концепт – це продукти діяльності різних видів свідомості: мовної та концептуальної. Поняття і значення мають мовне вираження і належать до мовної свідомості професійного колективу. Оскільки значення терміна виражене у семах, які є в дефініції терміна, то можна стверджувати, що поняття і значення пов’язані між собою та входять у структуру концепту. Отже, значення терміна є частиною концепту, пов’язаного знаком, причому термінологічний знак пов’язаний з понятійною частиною концепту (рис. 1).

Рис. 1. Співвідношення концепту, поняття та значення

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н. Ф. Концепт и значение в жанровой организации речи : когнитивно-семасиологические корреляции / Николай Федорович Алефиренко // Жанры речи : [сб. науч. ст.]. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ “Колледж”, 2005. – Вып. 4. Жанр и концепт. – 438 с.
2. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / Анатолий Павлович Бабушкин. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1996. – 104 с.
3. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика : [курс лекций по английской филологии] / Николай Николаевич Болдырев. – 2-е изд., стер. – Тамбов : Изд-во Тамбовского ун-та, 2001. – 123 с.
4. Верещагин Е. М. Лингвострановедение. Теория слова / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1980. – 320 с.
5. Войшвилло Е. К. Понятие как форма мышления : логико-гносеологический анализ / Евгений Казимирович Войшвилло. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 239 с.
6. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт / Сергей Григорьевич Воркачев – М. : ИТДГК “Гнозис”, 2004. – 236 с.
7. Голованова Е. И. Введение в когнитивное терминоведение : [учебное пособие] / Елена Иосифовна Голованова. – М. : Флинта. Наука, 2011. – 135 с.
8. Горелов И. Н. Основы психолингвистики : [учебное пособие] / И. Н. Горелов, К. Ф. Седов – М. : “Лабиринт”, 1997. – 224 с.

9. Гумбольдт В. фон *Язык и философия культуры* / Вильгельм фон Гумбольдт. – М. : Наука, 1985. – 451 с.
10. Дианова Г. А. *Термин и понятие : проблемы эволюции* / Галина Альбертовна Дианова // *К основам истории терминоведения*. – М. : Еврошкола, 2000. – 184 с.
11. Залевская А. А. *Психолингвистический подход к проблеме концепта* / А. А. Залевская // *Методологические проблемы когнитивной лингвистики* / [под. ред. И. А. Стернина]. – Воронеж : ВорГУ, 2001. – С. 36–46.
12. Златев Й. *Значение = жизнь (+ культура) : набросок единой теории значения* / Й. Златев ; [пер. с англ. Т. Л. Верхотуровой, А. В. Кравченко] // *Studia Linguistica Cognitiva*. – М. : Гнозис, 2006. – Вып. 1. *Язык и познание : методологические проблемы и перспективы* – 364 с.
13. Карасик В. И. *Лингвокультурный концепт как единица исследования* / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // *Методологические проблемы когнитивной лингвистики* / [под. ред. И. А. Стернина]. – Воронеж : ВорГУ, 2001. – С. 75–79.
14. Карасик В. И. *Языковой круг : личность, концепты, дискурс* / Владимир Ильич Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
15. Кравченко А. В. *Когнитивный горизонт языкознания* / Александр Владимирович Кравченко. – Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2008. – 320 с.
16. Кубрякова Е. С. *Части речи в ономаσιологическом освещении* / Елена Самуиловна Кубрякова. – М. : Наука, 1978. – 115 с.
17. Кутина Л. Л. *Языковые процессы, возникающие при становлении научных терминологических систем* / Л. Л. Кутина // *Лингвистические проблемы научно-технической терминологии*. – М. : Наука, 1970. – С. 82–94.
18. Кондаков Н. И. *Введение в логику* / Николай Иванович Кондаков ; [отв. ред. Д. П. Горский]. – М. : Наука, 1967. – 466 с.
19. Лакофф Дж. *Лингвистические гештальты* / Дж. Лакофф // *Новое в зарубежной лингвистике*. – М. : Прогресс, 1981. – № 10. – С. 89–112.
20. Лейчик В. М. *Особенности терминологии общественных наук и сферы ее использования* / В. М. Лейчик // *Язык и стиль научного изложения : лингвометодические исследования*. – М. : Наука, 1983. – С. 70–88.
21. Лотте Д. С. *Основы построения научно-технической терминологии* / Дмитрий Семенович Лотте. – М. : Изд-во АН СССР, 1961. – 158 с.
22. Маслова В. А. *Когнитивная лингвистика : [учебное пособие]* / Валентина Авраамовна Маслова. – Минск : ТетраСистемс, 2005. – 256 с.
23. Мыркин В. Я. *Понятие vs. концепт; текст vs. дискурс; языковая картина мира vs. речевая картина мира* / Виктор Яковлевич Мыркин // *Проблемы концептуализации действительности и моделирования языковой картины мира : материалы Международной научной конференции* / [отв. ред. Т. В. Симашко]. – Архангельск : ПГУ, 2002. – С. 46 – 47.
24. Неретина С. С. *Слово и текст в средневековой культуре. Концептуализм Абеяра* / Светлана Сергеевна Неретина. – М. : Гнозис, 1995. – 208 с.
25. Неретина С. С. *Тропы и концепты* / Светлана Сергеевна Неретина. – М. : РАН, Ин-т философии, 1999. – 27 с.
26. Никитина С. Е. *Семантический анализ языка науки : на материале лингвистики* / Серафима Евгеньевна Никитина. – М. : Наука, 1987. – 142 с.
27. Павлиёнис Р. И. *Проблема смысла : современный логико-философский анализ языка* / Роландас Ионович Павлиёнис. – М. : Мысль, 1986. – 286 с.
28. Плотникова С. Н. *Языковой знак и концепт* / Светлана Николаевна Плотникова // *Материалы IV регионального научного семинара по проблемам систематики языка и речевой деятельности*. – Иркутск : ИГЛУ, 2001. – 173 с.

29. Попова З. Д. К проблеме унификации лингвокогнитивной терминологии / З. Д. Попова, И. А. Стернин // Введение в когнитивную лингвистику. – Кемерово, 2004. – С. 53–54.
30. Стернин И. А. Слово и образ : [монография] / И. А. Стернин, М. Я. Розенфельд ; [под. ред. И. А. Стернина]. – Воронеж : “Истоки”, 2008. – 243 с.
31. Стернин И. А. Значение и концепт : сходства и различия / И. А. Стернин // Языковая личность : текст, словарь, образ мира : [сб. ст.]. – М. : Изд-во РУДН, 2006. – 544 с.
32. Худяков А. А. Концепт и значение / А. А. Худяков // Языковая личность : культурные концепты. – Волгоград : Перемена, 1996. – С. 97–103
33. Чернейко Л. О. Лингвофилософский анализ абстрактного имени / Л. О. Чернейко. – М. : Наука, 1997. – С. 287–288.
34. Шведова Н. Ю. К определению концепта как предмета языкознания / Наталия Юльевна Шведова // Языковая личность : текст, словарь, образ мира : [сб. ст.]. – М. : Изд-во РУДН, 2006. – 544 с.
35. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things : What categories reveal about the mind / George Lakoff. – Chicago : The University of Chicago Press, 1990. – 632 p.
36. Ungerer F. An Introduction to Cognitive Linguistics / F. Ungerer, H. J. Schmid. – L.; N. Y. : Longman, 1996. – 306 с.

Дата надходження до редакції 31.04.2014